

Доминик Бона - „Ромен Гари“

Висок, слаб младеж с тъмно лице и светли очи се взира замечтано към Залива на ангелите. Югът го е запленил. Влюбен е в слънцето, в нечувания разкош на този климат, който, сравнен със свирепите зими от неговото детство, го кара да се чувства като в рая. Името му е Ромен Кацев, петнайсетгодишен, евреин, беден, без баща; пристигнал от Полша само преди две години, през 1927-а, заедно с майка си и намерил убежище в Ница. Горчивите спомени от преживяната във Вилно и Варшава война постепенно избледняват пред великолепната гледка на Ривиерата, декор, който може да бъде измамлив като мираж: палмите, бугенвилите и жасмините на Лазурния бряг.

Роденият на Изток Ромен Кацев се е привързал към този южен град, едновременно оживен и ленив, весел, цветен и бърлив, в който от лимузините, спрели пред белите като крем „Шантийи“ дворци, слизат принцеси, танцьорки и филмови звезди. Тук мечтата може да бъде докосната с ръка: морето, небето и светлините на града са пълни с приказни обещания. След къпането в Средиземно море Ромен най-много обича да се разхожда по вълнолома с праметнато през рамото сако, в компанията на своите блянове.

Макар да е брюнет и да прилича на италианец, тук всички без колебание го смятат за турчин. Според тези южняци бакъреният цвят на лицето, изпъкналите скули, бадемовите очи са признак на по-екзотични корени. В най-добрия случай минава и за монголец. Погледът му предизвиква удивление поради цвета на очите: те са светли, почти прозрачни, в тях синьото е нежно, едва доловимо, скрити са под тежки клепачи, излъчват обаяние и сякаш в тях се таи загадката на неговия произход. Ромен Кацев е красив с красотата на метек. Това обидно прозвище понякога достига до ушите му. Миналото му е забулено в тайна, но в лицето му всичко говори за Ориента: едрите черти, силният врат, пълните устни. Дори сините му очи биха могли да принадлежат на запорожки казак или на някой Чингис хан.

Ходи с блейзер и вратовръзка: беден е, но се грижи за външния си вид и най-много се бои да не го помислят за изпаднал в нищета емигрант. Старае се да изглежда като порядъчен младеж, възхищава се на филмовите герои с брилянтинени коси и си е купил от вехтошарница стар английски шлифер, който според него е върхът на елегантността. В Ница само няколко месеца е обитавал двустаен апартамент на авеню „Шекспир“. Оттогава живее в хотел, не по-малко космополитен от самия град, хотел пансион „Мермон“ – както сам казва, като море и като планина. Намира се на булевард „Карлон“ № 7, на днешния булевард „Франсоа Гросо“, на пресечката с улица „Данте“, и представлява голяма боядисана в бежово седеметажна сграда, чиято единствена забележителност е обикновен фриз от началото на века върху фасадата. В нея Ромен заема просторна стая на партера, чиито прозорци гледат към малка градинка. Настанил се е там с майка си. На фамилната фотография г-жа Кацева изглежда висока, стройна, възслаба жена. Тя е на четирийсет и шест години, свива посивелите си коси на кок и носи скромни сиви или бледолилави рокли. Пуши непрестанно цигари „Голоаз“ в сини пакети.

Облеклото ѝ напомня траур по отдавна починал съпруг, но би могло да бъде и на разведена, все още не изгубила хубостта си жена, във всеки случай лишена от мъжка подкрепа, която сама храбро полага грижи за едничкия си син. Казва се Нина и има зелени очи.

Управителят на „Мермон“, богат литовец, вложил парите си на Запад, я е назначил за администратор на хотела, в който тя се чувства като у дома си, намерила убежище след дълга борба с нищетата. Убежище срещу революциите и бедността, където е настанила сина си в стая, достойна за принц, докато тя самата заема задушно килерче на

последния етаж. Този обикновен пансион в Ница, където отсядат за кратко най-често англичани и белгийци, се е превърнал в постоянно жилище на Нина и Ромен, техен същински и единствен дом. Младежът не взема участие в съвместния живот на останалите обитатели. Сегиз-тогиз пренася някой куфар или дава ключ, но повечето време прекарва затворен в стаята, насаме с книгите и тетрадките.

Този хотел, в който могат да се чуят всякакви акценти и да се видят живописни личности, е разположен в квартал на Ница, пропит с носталгия по Киев или Санкт Петербург. Някъде между „Промнад дез Англе“ и „Парк Емпериял“, в периметър, очертан от православната катедрала и бившата царска резиденция, сред декор от икони и самовари живеят руснаци от всякакви съсловия, дворяни и еснафи, бакали, адвокати, придворни дами, художници и дори един велик княз, с когото Нина се познава. Най-богатите са се установили в горната част, покрай тюркоазените с позлатени върхове кубета на катедралата. Най-бедните пък живеят в ниското, близо до морето. „Мермон“ се намира някъде по средата.

Ромен говори на руски със своите съседи. Това са полковник Апрельков, бивш офицер от царската армия, старата госпожа Билдерлинг и княгиня Кантакузина, която живее скромно над кафене „Вашингтон“ на улица „Данте“ и носи златен медальон с формата на четирилистна детелина, подарък от херцогинята на Уиндзор, която тя нарича „Уолис“. Ала в това общество от изгнаници семейство Кацеви заема особено място.

Най-напред те са евреи и това е достатъчно, за да ги отлъчи от общността на православните, които ходят на църква, завързват там приятелства и се отнасят с безусловно недоверие и презрение към всички евреи, дори към руските. Поздравяват ги на улицата, но домовете им са затворени за тях и не ги допускат дори в гробището „Кокад“. Евреите биват погребвани другаде, в гробището „Монтан“.

Кацеви не изповядват никаква религия. Не посещават и синагогата на улица „Дьоолоа“. По гражданско състояние се водят евреи, но не общуват с други семейства от своето вероизповедание. Нина Кацева се е справила с този проблем: не говори за Бог и отбягва да споменава произхода си. Може би дори се опитва да го забрави. Що се отнася до младия Ромен, фактът, че е различен, за него все още не е източник на гордост.

Кацеви са приемани като руснаци в Ница, като евреи сред руснаците, като атеисти сред евреите и не принадлежат към нито една общност и или група: живеят сами един за друг, встрани от цялото изгнаническо братство.

Онова, което повече от всякакви различия във вероизповеданието отлъчва Нина и Ромен от останалите руски емигранти, е техният стремеж да се интегрират във Франция. Според нансеновия паспорт все още се водят безотечественици, но докато съседите им продължават да бленуват по великолепието и традициите на велика Русия, те самите искат да забравят Москва. Миналото им е прекалено зловещо и не позволява да изпаднат в плен на носталгията. Пристигнали са тук, водени от жаждата за по-добър живот. Затова и възлагат всичките си надежди за бъдещето на родината на човешките права и свободи. Макар Ромен да чувства смътно, че в жилите му тече татарска и циганска кръв, той не си представя друга съдба: сигурен е, че един ден ще бъде французин и ако предоставянето на френско гражданство не се бавеше, това отдавна да се е случило. Не желае да си спомня преживените прекеждия по пътя на изгнанието. Сред всички прокуденици, които се стичат от всички посоки на света към Ница, тази приемна метрополия, той се стреми да се държи като същински млад французин и изобщо не споменава за изгубените родни места.

Нина е възпитала у него култ към Франция. Именно тя го е научила да говори френски и още във Вилно го е накарала да запомни наизуст „Марсилезата“. В нейните планове за бъдещето от времето на смутовете през 1914 и 1917 година, сред потъналата в нищета Полша, Франция винаги е била свързана с надеждата за сполука и щастие. Сега

възлага на своя син собствените си неосъществени амбиции, които са толкова смели, на пръв поглед толкова безумни, че напомнят по-скоро блянове. Дори в най-трудните моменти никога не е губила упование в бъдещето на Ромен. Готова е на всякакви жертви, за да може любимият ѝ син един ден да стане академик или посланик на Франция.

Ала в момента Ромен е все още далеч от подобни високи длъжности и е просто пришълец в Ница, полски евреин, откъснат от всякакви обществени групи и съсловия. Най-добрите му приятели в лица се наричат Кардо-Сесоев, Гликсман или Циглер. Все емигранти като него. В родината на Жана д'Арк и на Виктор Юго Кацев също е чуждо име: още със стъпването си на френска земя Ромен мечтае да смени своята самоличност. Предстои му да навакса много неща.

Слънчевият и ярък декор на Ривиерата, любимо място за почивка на милиардерите от Централна Европа, не може да скрие една далеч по-трудна и неприятна действителност. В Ница Ромен дълго време тъне в бедност. Не толкова, колкото във Вилно или във Варшава, но той чувства тази бедност по-остро и болезнено, защото вече е юноша. През първите месеци обикаля заедно с Нина бижутериите, в които изкупуват ценни предмети, за да ѝ помогне да продаде самовара и няколкото сребърни прибора, останали им след всички преживени беди. Напразно. За да оцелее, Нина е принудена да върши най-унизителна работа: прави тоалет на кучета, открива пансион за котки и птици, става чистачка по домовете. Благодарение на своята красота и изискани обноски успява да открие малък щанд в „Негреско“ и продава срещу комисиона на гостите на този разкошен хотел вратовръзки, шалове и парфюми. По-късно се занимава с разносна търговия на накити. Като се представя за разорена аристократка, приемайки горда осанка и полагайки усилия да придаде руски акцент на своя френски, тя обикаля стаите на най-богатите гости в хотелите „Уинтър Палас“, „Ермитаж“ и „Негреско“ и предлага стоката си.

Често парите не достигат. Въпреки това Ромен не гладува. В ястията му неизменно има месо, от което самата Нина се лишава. За него тя приема всяка саможертва. Въпреки това във всеки един момент животът може да му се стори белязан от несигурност и опасности, тъй като изцяло зависи от неимоверните усилия, които полага Нина, изправена пред непрекъснатата заплаха от появата на някой съдия-изпълнител. Макар вече да се чувства по-уверен, откакто живеят в хотел „Мермон“, съдбата му продължава да е неразривно свързана с енергията и тежкия труд на майка му, която при това никога от нищо не се оплаква.

Нина е диабетичка и често има хипогликемични припадъци. Сутрин и вечер си бие инсулин и когато излиза от къщи, винаги забожда на ревера на палтото си листче, на което пише: „Аз съм диабетичка. Ако ме откриете припаднала, моля изсипете в устата ми пликчетата със захар, които ще откриете в чантата ми. Благодаря“. Болестта не ѝ пречи да работи и да се усмихва. На крак от шест сутринта, тя се занимава с покупките за „Мермон“, съставя менюто, разпределя стаите, ръководи малобройния персонал, който през добрите години е съставен от четирима души, и води сметките. От тъмно до тъмно снова нагоре-надолу по стълбите на пансиона, особено по стръмната извита част, която свързва ресторанта с разположената в сутерена кухня.

На пазара на улица „Бюфа“, на две крачки от „Мермон“, продавачите на риба, сирене, плодове и зеленчуци принадлежат към новото поколение и никой от тях не помни Нина Кацева, която навремето всеки ден е идвала тук да избере продукти за хотела. Имената на търговците по табелите са все Панталеони, Ренучи, Бупи, Чезари, Фасоли и нито едно не изглежда по-френско от нейното, но тя е успяла да се сближи и сприятели с тях. За нея разходката по „Бюфа“ с нейната пьстрота, миризми и глъчка е като празник

посред суровото ежедневие и възможност да се откъсне за момент от затворения свят на „Мермон“. Истински приятели тя няма.

Плах и дори саможив, Ромен расте под крилото на тази смела и горда жена, на която продължава да се покорява като малко момченце. „Беше еврейска майка“, казва по-късно руснакът Кардо-Сесоев, приятел на Ромен, „беше любвеобилна и деспотична, волева и властна“. Тя насърчава Ромен да успее, да надмине себе си. И той се подчинява колкото от уважение, толкова и от любов към нея. Страда от несправедливостта, която обрича Нина на тежък труд, и би искал да ѝ помогне, но чувства, че все още няма сили да изпълни всички нейни желания. Той е просто един устремен към бъдещето младеж, който разпознава злото, без да знае как да се срази с него. Сериозен младеж, тревожно вгълбен в плановете си, които не споделя с никого.

Намира отдушник в спорта – занимава се с бягане, плуване. На брега на морето има почивна станция, където треньорът по плуване иска да направи от него шампион. В действителност той си отмъщава на вълните. Макар привидно спокоен и сдържан, Ромен понякога бива обзет от гняв и стига до насилие. Веднъж удря плесница на търговец, който не пуска майка му в дюкяна си, защото тя не може да плати. Друг път зашлепява бакалин, оскърбил Нина. Най-сетне пребива лихвар, на когото руснаците са дали прозвището Заразов, от „зараза“. Когато Заразов се явява у Кацevi да си прибере дълга, Ромен се нахвърля върху него, обсипва го с удари и го изхвърля на улицата. Седмица по-късно Заразов е убит! Единственото алиби на Ромен е турнирът по тенис на маса в Грас и той на три пъти е разпитван, като по този начин кариерата му започва с полицейско досие.

С тази си склонност към отчаяни пристъпи на насилие Ромен Кацев в доста отношения напомня бунтарите и младите безделници по Лазурния бряг. Заедно със своя приятел Гликсман крои планове за обири на банки и за нападения над буржоа пред изхода на театъра или казиното... Много по-късно героят от „Големият дрешник“ Люк Мартен, бандит, воден от духа на отмъщението, със своето униние и озлобление ще напомня Ромен Кацев.

Яростта е двигател, а Ница непрекъснато предоставя възможност на Ромен за нейните прояви. Мечтае да играе тенис – спорт на буржоазията. Приятел му подарява ракета и му преподава първите уроци, но таксата за членство в клуба „Парк Емпериял“ далеч надвишава възможностите му и той така и не получава достъп до чудесните червени кортове. Непреодолимо препятствие. Тогава се намесва Нина. Тя се изкачва до „Парка“ с бастунчето си и още задъхана, го вдига като оръжие срещу председателя на клуба в опит да го принуди да запише нейния син. Без съмнение се осланя на способностите на Ромен... След като получава доста рязък отговор, тя се обръща към самия крал на Швеция, когото познава по неизменната гарсонетка на главата. Той често пребивава на Лазурния бряг и е чудесен тенисист. Обръща се към него с молба да се застъпи за сина ѝ, който според нея е бъдещ шампион на Франция! Нина никога не е страдала от комплекси или сдържаност: амбициите ѝ изключват подобни чувства. Накрая Густав V вика Ромен, който, за разлика от майка си, е потънал в земята от срам, и му предлага да размени няколко топки с неговия треньор. Кацев е смешен, жалък, разтреперан, но не се отказва. Налага се да изпие до дъно горчивата чаша. Дочуват се смехове. Густав V остава невъзмутим. В края на „демонстрацията“ заявява на председателя на клуба, че лично ще плати таксата. Нина тържествува: Ромен е най-добрият от всички. Ала Ромен Кацев никога повече не стъпва в „Парк Емпериял“. Удря топката срещу стената на стадиона или се упражнява на плажа от едната или другата страна на въображаема мрежа.

Жаждата за реванш му дава криле. Обсебен е от една-единствена мисъл – да успее и то час по-скоро, за да изпълни желанието на Нина и да се издигне до висотата на

безмерните ѝ амбиции. Богатото и щедро въображение на неговата майка е създадо за него чудна градина, цялата в злато и светлина, която им служи за убежище и утеха. Ромен се прехласва и черпи упование от усмивката на Нина – същинска пития, която рисува бъдещето. Тя непрестанно му предсказва слава и богатство в тази страна, където двамата все още са напълно неизвестни и където тя го вижда ту като посланик, ту като генерал или олимпийски шампион... Любовта преобразява тази застаряваща и с разклатено здраве жена в лъчезарна валкирия. Тя вярва в звездите, в щастието, в закрилата на езическите духове от Вилно и в един-единствен бог – своя син. За да бъде достоен за гордата си майка, Ромен приема невъзможния облог: един ден той наистина ще бъде велик и прочут.

Чувствителният и изпълнен с любов младеж на моменти е разтърсван от яростен анархистки бунт срещу света, който ненавижда заради царящата в него нищета, и воден от тази ненавист, се съгласява да приеме предначертаното за него място в същия този буржоазен свят с конформизма на униформите и отличията. Бакалите от булевард „Гамбета“ могат да се надсмиват колкото си искат: той като нищо ще стане член на Академията... Когато гневът започне да го задушават, се хвърля в морето и след дълго и ожесточено плуване се връща на брега с уталожени мечти.

Ромен Кацев, все още неоткрил у себе си никакви особени дарби, няма представа колко струва в действителност, но е изпълнен с желания и макар засега волята му да не може да даде посока на неговите пориви, е готов да приеме всякакви предизвикателства.